

2	מבוא
3	פרק 1 : בושה וביוש
3	בושה תופעת הביוש : הגדרות
5	הבושה במקורות יהודיים
8	פרק 2 : הבושה ה'פומבית' בקהילה היהודית
19	פרק 3 : דיון וסיכום
21	סיכום
23	ביבליוגרפיה

מבוא

עבודה זו עוסקת ברגש הבושה, כפי שהוא בא לידי ביטוי בחברה היהודית בימי הביניים. בעבודה זו אבקש לבחון את רגש הבושה ואת החשיבות שלה בחברה היהודית במרחב המזרח ים תיכוני בימי הביניים המאוחרים (1100-1500) ובמקומות אחרים אשר באים עסקו התעודות ברגש הבושה. זאת תוך עיסוק במכתבים של נשים יהודיות או של מסמכים שונים אשר מופעים במקורות יהודים מן התקופה כמו הגניזה הקהירית ומקורות אחרים. אבדוק תופעות של גברים אשר עזבו את הבית שלהם בשל רצון להגשים את עצמם בפני עצמם, דבר שהיה לא מקובל בחברה של אז, ואבדוק כיצד הקהילה ביקשה להתמודד עם הפרות של נורמות ושל אירועים חברתיים שונים אותם ביקשה החברה לעצב עבור החברה היהודית של ימי הביניים.

רגש הבושה שימש עבור היהודים בימי הביניים בתור כלי לשמירה על החוסן החברתי ועל הלכידות החברתית. ברור היה כי עבור קהילות יהודיות אשר לא היו מסוגלות להשפיע על מקבלי החלטות במדינה שבה הם חיו, ליצור מערכת קודים חברתית אשר תוכל לאגד וליצור סולידריות בין כל החברים של הקהילה, למרות שיכולים להיות ביניהם הבדלים גדולים. עבודה זו אם כן תבקש לעסוק בנושא של החשיבות של הבושה בימי הביניים ותבחן כיצד היא באה לידי ביטוי בתור מנגנון חברתי יעיל שנועד לשמר את הלכידות החברתית של הקהילות בימי הביניים.

שאלת מחקר:

מהי חשיבותה של הבושה בחברה היהודית הימיי ביניימית? כיצד היא מתבטאת, האם הבושה היא מנגנון חברתי יעיל, מה תפקידו?

על מנת לענות על שאלת המחקר הפרק הראשון של העבודה יעסוק בנושא של ביוש והבושה באופן כללי. הפרק יגדיר מה היא בושה וכיצד היא באה לידי ביטוי בתור מנגנון חברתי בחברה. הפרק השני של העבודה יעסוק בנושא של הבושה במסגרת הקהילה או הפומבית. הפרק ישווה מקורות מגניזת קהיר, לצד מקורות אחרים, אשר עסקו בנושא זה של הבושה עבור קהילות יהודיות בימי הביניים. הפרק השלישי של העבודה יעסוק בנושא של הבושה בתא המשפחתי. דרך ציון מקורות מן התקופה, לצד ספרות מחקר אשר בחנה את התופעות הללו במחקר, נבקש לתאר את הדרך שבה הבושה שיחקה תפקיד חברתי עבור הקהילה היהודית בימי הביניים.

המקורות בהם אעשה שימוש במסגרת עבודה זו יהיו מקורות קשורים לנושא העבודה מהגניזה הקהירית, מקורות של מכתבים ומסמכים מן התקופה, אשר עוסקים בצורה מסוימת בנושא של עבודה זו. כמו כן אבחן את ספרות המחקר אשר בחנה את הנושאים אשר קשורים לרגש הבושה כפי שהוא בא לידי ביטוי בחברה היהודית של ימי הביניים.

פרק 1: בושה וביוש בושה תופעת הביוש: הגדרות

בושה הוא רגש אשר גורם לתחושה לא נעימה בקרב בני אדם. רגש זה מתעורר כאשר האדם שעשה מעשה לא מקובל בעיניו או בעיני החברה שבה הוא חי. הבושה בדרך כלל מתעוררת כאשר אדם חש שהוא חשוף לעין הציבור בצורה שלא מכבדת אותו או בקרב מי שחש כי הזולת מבקר אותו בגין מעשה שהוא והינו חורג מתחום מגבלות הנורמות המקובלות. תחושה זו מלווה לעיתים קרובות בהרגשה עזה של חרדה או אשמה בגין התנהגות זו¹.

מבחינה מחשבתית נוכל להגדיר את הבושה בתור חילול של ערכים תרבותיים או ערכים חברתיים שונים. ניתן גם להגדיר את הבושה בתור מצב אינסטינקטיבי של מודעות עצמית שבו האני מתפצל כדי לדמיין את העצמי דרך עיניו של אחר כדי לבחון כיצד האחר בוחן את העצמי. זאת מנקודת מבט כביכול אובייקטיבית. כמו כן כדי שקשר אנושי אמיתי יתרחש אנו חייבים לחשוף את האני האמיתי שלנו, שלעיתים רבות אנו מתביישים בו. אנו לא בוטחים האם יש בנו משהו שאנשים אחרים יגדירו בתור דבר שהוא לא ראוי לקשר, זהו למעשה רגש הבושה².

רגש הבושה משמש בתור מנגנון חברתי. מנגנון חברתי זה מתקיים רק באינטראקציה עם אחרים ולכן הביטוי החיצוני של הבושה משחק כאן תפקיד חשוב. תופעת הבושה היא תופעה אוניברסלית אשר מלווה בדרך כלל בתחושה של חום, הזעה או תחושת אי נוחות גדולה מאוד. בושה זו היא למעשה התגובה של הגוף להתמודדות עם לחץ חברתי. הבושה על הנגזרות ההתנהגותיות הרבות שלה מקוטלגת בתור אחד מן המבנים האנתרופולוגיים הכלל אנושיים. אף כי מסמניה הם אוניברסליים, המסומנים שלה הם תלויי תרבות. הבושה מעוגת במתח שביחסים בין אדם לחברה ובכוחה של התרבות לפעול על החברים שלה ולהפעיל אותם במידה רבה³.

ספרות המחקר אשר עסקה בנושא של ביוש עסקה בנושא של הביזוי וה "בוזות" (ABJECTION). הבזוי הוא גורם מרכיב חשוב במרכז של תהליך הנפרדות של הילד מאמו ובניית הזהות העצמית שלו. הבזוי למעשה מעמת אותנו עם ניסיונות קדומים להתבדל מן הישות האימהית עוד לפני שעברנו להתקיים אל מחוץ לישות הזו. בידול זה משרה בטחון וחונק באותה מידה. מושג זה למעשה מתאר תהליך מאוד מוקדם בהתפתחות של הילד. מאחר והילד חש מאוים מן התלות המוחלטת שלו בגוף האם. אולם במקביל לאימה ולפחד הזה ישנה גם רצון להמשיך את הפעולה הזו כדי להגדיר את האינדיבידואל בצורה רשמית. מתח בלתי ניתן ליישוב מייצרים צורך בהתנתקות מגוף האם ובגמילה ממנו. הילד מנסה להתנתק אולם מרגיש כי ניתוק זה

¹ אודי בונשטיין. אשמה בושה וטראומה: אשפוז פסיכיאטרי של ילדים ונוער. פסיכואקטואליה. אוקטובר. הוצאת הסתדרות הפסיכולוגים בישראל. 2008. עמ' 42.

² Vallelonga, Damian S. (1997). "An empirical phenomenological investigation of being ashamed". In Valle, R. (ed.). Phenomenological Inquiry in Psychology: Existential and Transpersonal Dimensions. New York: Plenum Press. pp. 128

³ Ibid. p 131